

Inleiding

Iets meer dan vijf jaar nadat ik Rome kwam wonen mocht ik eindelijk naar het stadhuis om een Italiaanse identiteitskaart te halen. Ook buitenlanders uit de Europese Unie hebben daar recht op, mits ze vijf jaar bij de gemeente staan ingeschreven. Daar voor het loket zal geen Italiaan begrepen hebben waarom ik zo geëmotioneerd was. Vers van de pers kreeg ik mijn *carta d'identità* in de hand gedrukt. *Civis romana sum*, schoot het door me heen. Ik ben een Romeins burger. Ingezetene van een voormalig wereldrijk, meetellend inwoner van de plaats waar de bakermat van mijn cultuur ligt. Een mijlpaal.

Hoe komt iemand uit Nederland op het idee om in Rome te gaan wonen? In mijn geval is het een stap die bijna het logische gevolg is van allerlei interesses en een reeks wonderlijke opleidingen. Wonderlijk, omdat geen ervan voorbestemd was om tot grootse resultaten op de Nederlandse arbeidsmarkt te leiden. Latijn en Grieks studeren om vervolgens door te gaan met klassieke of liever mediterrane archeologie. Overstappen naar Italiaans in de hoop een freelance baan te vinden als tolk en vertaler. En dat alles terwijl in mijn achterhoofd continu het idee speelde om een tijdje naar Italië te gaan. In eerste instantie voor een jaar, na het staatsexamen Italiaans, om de taal beter te leren spreken. In werkelijkheid voor onbepaalde tijd, wat dat ook moge betekenen.

Na dat eerste jaar ontwaarde ik de eerste grote valkuil. Hoe zorg je ervoor om niet tussen wal en schip te raken? Om niet in plaats van je thuis te voelen in twee zulke verschillende landen als Nederland en Italië op den duur een vreemde in beide te worden? Na een tijdje had ik de oplossing gevonden: zoveel mogelijk Italiaan zijn in Italië en Nederlander in Nederland. Gelukkig helpen mijn uiterlijk en geringe postuur aardig mee om ongemerkt op te gaan in de Italiaanse bevolking. Maar tegelijkertijd is ook mij gebeurd wat de meeste Nederlanders in het buitenland overkomt. Je wordt je er pas van bewust hoe Nederlands je bent wanneer je je voor lange tijd in het buitenland vestigt. En wanneer je gaat reizen om dat buitenland beter te leren kennen. De kans om te reizen binnen Italië kreeg ik toen ik werkzaam werd binnen het culturele groepstoerisme. Als gids en begeleider van groepen Nederlandse toeristen heb ik jarenlang het land doorkruist. Totdat ik de kans kreeg om de opgedane kennis en ervaring te gaan beproeven binnen de journalistiek. Een nog veel grotere uitdaging.

Italië is eigenlijk een schiereiland, begrensd door bergen en zee waarop vele, zeer verschillende mensen wonen die door de geografische omstandigheden tot elkaar veroordeeld zijn. Met in het midden de mooiste stad van allemaal, Rome. Voor mij de enige stad waar ik zou kunnen wonen. Rome is de optelsom van alles dat een mens van een stad zou kunnen wensen.

Een fantastisch klimaat, een uniek licht, schitterende gebouwen, weergaloze kunst, veel levensvreugde ondanks het bekende Romeinse geknor en gebrom en natuurlijk een culinair festijn. Een stad die gek wordt van het verkeer maar ook geniet van de autoloze zondagen. Het centrum van de Italiaanse politiek en van een wereldgodsdienst. Een brandpunt van intriges en politieke spelletjes. Altijd wel iets om je over op te winden. Altijd wel nieuwe schandalen, corruptiepraktijken en ook onverwachte voorbeelden van goed bestuur.

In 2006 hebben meer dan 18 miljoen mensen Rome bezocht. Ze kwamen voor de geijkte dingen als Colosseum, Sint-Pieter en Trevi-fontein. Of ze bezochten de stad voor de zoveelste maal, omdat Rome nu eenmaal blijft trekken en verbazen. Een leven is nog niet genoeg om alles te zien wat deze stad te bieden heeft. Er zijn boekenkasten over volgeschreven.

Dit boek is een persoonlijke getuigenis van een diepgewortelde liefde. Het wil iets van Rome laten zien aan de hand van andere *cives romani*. Andere Romeinse burgers of inwoners van Rome die hier geleefd en gewerkt hebben of dat nog doen. Die een stempel, groot of klein, gedrukt hebben op een pagina van de Romeinse geschiedenis. Van wie het leven te volgen is temidden van de moderne chaos en verkeersdrukte en die iets te vertellen hebben over hun Rome. Van Caesar tot Caravaggio, van Anna Magnani tot Joseph Ratzinger. Al wandelend in hun voetspoor komen als vanzelf ook moderne kanten van de stad aan bod. Op een reis door een stad waar heden en verleden kriskras door elkaar lopen.

Ik bedank Sylvia Bodnár voor haar kundige hulp met Giordano Bruno en Mieke Geuzebroek voor al haar kritische aanwijzingen. Cristina voor haar prachtige foto's en Monica omdat ze er is. Alle fouten en vergissingen zijn uiteraard van mij alleen.

Rome, januari 2007

De Jordaan van Rome

De volksdichter Giuseppe Gioacchino Belli

Rome is een wereldstad van meer dan 2,5 miljoen officieel ingeschreven inwoners. In werkelijkheid overtreft het inwoneraantal ongetwijfeld allang de 3 miljoen. Rommelig en vol verkeer, met afwisselend brede wegen, waar auto's en scooters in eeuwige haast doorheen razen, en smalle straatjes, vervuld van een haast dorpse sfeer. Een metropool zonder de vaak wat

hautaine, kille sfeer die grote steden zo vaak eigen is. Die sfeer van kantoren en bedrijvigheid die je eerder in zakencentrum Milaan zult vinden dan in de Eeuwige Stad. Hier heeft het centrum meer weg van een aaneenschakeling van kleine dorpsgemeenschappen met elk hun eigen karakter. Het heeft iets provinciaals, al die wijken met hun barretjes, parochiekerken, buurtwinkeltjes en onvermijdelijke apotheken, waar de traditioneel zo hypochondrisch ingestelde Italianen de deur plat lopen. *Rioni* worden die wijken genoemd en elke *rione* is trots op zijn eigen geschiedenis. Ze hebben dan ook legendarische namen zoals Campomarzio (naar het antieke Marsveld, oefenterrein van de Romeinse legioenen), Colonna (waar deze machtige familie hun machtsbasis had), Borgo (vlakbij het Vaticaan) of Pigna (naar een grote bronzen pijnappel die nu te vinden is in de Vaticaanse Musea). Maar veel van die 22 wijken worden bewoond door mensen die zich niet kunnen beroemen op een eeuwenoude Romeinse afkomst. Import zogezegd, uit alle delen van Italië en natuurlijk ook uit het buitenland. De grootste binnenlandse immigrantengroep komt uit het arme Calabrië. Daarna komen de *abruzzesi*, de mensen uit de bergachtige regio Abruzzo, grenzend aan het gewest Lazio waar Rome de hoofdstad van is. Eigenlijk zijn bijna alle gewesten van Italië in meer of mindere mate vertegenwoordigd en telt Rome sinds de openstelling van de Europese grenzen ook een aanzienlijk aantal burgers uit andere landen van de Unie. Maar al een jaar of twintig stromen er ook heel wat *extracomunitari* binnen. Dat zijn immigranten van buiten de Europese Unie, veelal Oost-Europeanen of mensen uit Afrika en Azië die met gammele boten de Middellandse Zee oversteken of via landroutes Italië binnenglippen. Erg veel zijn het er nog niet, maar je merkt wel dat Rome langzamerhand een multiculturele stad begint te worden. Langzaam, want Italië is laat met immigratie. Tot de formidabele economische opbloei in de jaren '70 en '80 was het vooral een land van emigratie. Veel Italianen verlieten de arme streken van hun land om gastarbeider te worden in het noorden van Europa of staken de oceaan over op zoek naar de verwezenlijking van hun Amerikaanse Droom. Voor veel Italianen was het flink wennen om van arm emigratieland opeens aards paradijs te worden voor talloze mensen uit Noord- en Midden-Afrika, Azië en, dichterbij huis, Albanië en het voormalige Oostblok. Onbegrip en gebrek aan kennis over andere culturen leidden tot vooroordelen en zelfs heftige incidenten. Nu, jaren later, zijn de meeste Italianen van de schok bekomen. De Romeinen zelf lijken nauwelijks meer onder de indruk van de nieuwkomers.

Verreweg de meesten van deze immigranten hebben het Italiaans snel onder de knie gekregen. Ze moeten wel, want de Italianen zelf spreken immers nauwelijks een woordje over de grens. Drie woorden Engels is doorgaans het maximaal haalbare. Je vindt de immigranten overal, als schoonmaaksters, ouderenverzorgers en koks in de vele 'authentiek Romeinse' restaurantjes. Hun kinderen gaan naar Romeinse scholen en spreken met hun vriendjes in het *romanesco*, het typisch Romeinse dialect.

De noodzaak om de taal te leren lijkt een positieve invloed te hebben op de integratie van zowel eerste als tweede generatie immigranten. Een positief neveneffect van het gebrek aan opvang en uitkeringen dat Italië zo eigen is. Wie de taal niet spreekt, vindt geen werk en wie geen werk heeft, krijgt niks van de staat. Een harde werkelijkheid, maar tegelijkertijd een proeftuin voor een wilde, niet-gereguleerde vorm van integratie. Want mooi is het wel als ik de kinderen van de Chinees op de hoek vol overgave plat Romeins hoor praten met hun overbuurjongetjes uit Ghana. Zij zijn de Romeinen van de toekomst.

Trotse trasteverini

Die van verleden en heden wonen vooral in typische volkswijken als San Lorenzo, Testaccio en Trastevere. Vooral de inwoners van deze laatste wijk langs de Tiber beschouwen zichzelf als de ware hoeders van de Romeinse traditie. Hoewel ook zij strikt gesproken import zijn, maar dan van heel lang geleden. *Trans Tiberim* (aan de overkant van de Tiber) heette dit gebied in de tijd van het antieke Rome. Het was een uitgestrekte wijk bevolkt door slaven, zeelieden en later Syrische en joodse immigranten. Deze laatste groep verplaatste zich in de middeleeuwen naar de overkant van de Tiber naar het joodse getto, waar zich de synagoge bevindt en nog steeds een flink aantal joodse families woonachtig is.

De *trasteverini* zijn trots op hun eeuwenoude afkomst. Sommigen slaan zich zelfs op de borst om het feit dat ze nog nooit in hun leven de brug over de Tiber zijn overgestoken naar 'de stad.' Hun wijk is hun koninkrijk en daarmee uit. Echte *trasteverini* zijn uiteraard geboren en getogen in deze wijk en stammen uit families die al minstens zeven generaties in Trastevere wonen. Ze staan bekend als goedlachs, temperamentvol en van het type ruwe bolster, blanke pit. Ze nemen het leven zoals het komt en zijn soms wat cynisch, want per slot van rekening hebben ze alles al duizend keer meegemaakt. Machthebbers komen en gaan maar een Romein wordt er niet koud of warm van.

Hun held is de dichter Giuseppe Gioacchino Belli, wiens standbeeld vlakbij de Tiber op Piazza Sidney Sonnino te vinden is. Belli staat er wat dandy-achtig bij, met een hoge hoed licht schuin op het hoofd en leunend op een wandelstok. Die tot een jaar of wat geleden om de haverklap door de gemeente vervangen moest worden, omdat de plaatselijke jeugd er weer eens mee aan de haal was gegaan. Aan weerszijden van zijn sokkel zijn twee fontein, vroeger bedoeld voor de paarden van de vele rijtuigen, maar tegenwoordig was- en drink-plaats voor de (vaak Oost-Europese) zwervers uit de buurt. Belli lijkt er niet helemaal gelukkig mee. Hij staart wat melancholisch naar de grond, terwijl trams en bussen voor hem langs denderen over de Viale di Trastevere, de moderne weg die het middeleeuwse Trastevere bruuft in twee stukken snijdt.

De dichter vormt het begin van een wandeling door deze 'Jordaan' van Rome. Eén van de gezelligste uitgaanswijken van de stad, waar

welgestelde buitenlanders graag een appartementje kopen en de horecatenten als paddenstoelen uit de grond springen, maar waar ondanks alles de geest van de rasechte *romano de Roma*, de in Rome geboren Romein, nog steeds voelbaar is. Belli was in veel opzichten de belichaming van die geest. Hij leefde van 1791 tot 1863 in het Rome van de pausen, toen de stad de spil was van de pauselijke staat en Italië als land nog geboren moest worden. Strikt gesproken speelt Belli wel een beetje vals. Hij werd aan de verkeerde kant van de Tiber geboren en heeft ook nog eens het grootste deel van zijn leven niet in Trastevere doorgebracht. Maar de inwoners van de wijk hebben hem toch volledig als *hun* dichter geadopteerd. Niet in de laatste plaats vanwege zijn afkeer van de macht van de clerus die vanaf de Middeleeuwen tot de Italiaanse eenwording Rome met harde hand bestuurde. Met als resultaat een eeuwenlange haat-liefdeverhouding tussen Kerk en *popolino*, het gewone volk dat in hoge mate afhankelijk was van wat er aan het pauselijke hof gebeurde. Velen werkten in de paleizen van kardinalen en andere kerkelijke functionarissen of leverden diensten aan de clerus, zoals de talloze prostituees en courtisanes in de wijk boven het Pantheon en in de omgeving van het Vaticaan.

Belli heeft die vruchtbare doch moeizame verhouding tussen Kerk en volk vaak in zijn sonnetten beschreven. Van zijn hand is een variant van de bekende afkorting SPQR. In het Latijn *Senatus Populusque Romanus* (de Senaat en het volk van Rome), een frase die terug te vinden is aan het begin van veel officiële decreten uit het antieke Rome en zelfs prijkt op de Boog van Titus op het Forum. Tegenwoordig staan dezelfde letters symbool voor Burgemeester en wethouders en vind je ze terug op prozaïscher zaken als stadsbussen, lantaarnpalen en putdeksels. Giuseppe Belli's interpretatie laat goed zien hoe de verhoudingen in zijn tijd lagen:

SPQR (1833)

*Quell'esse, pe, cu, erre, inarberate
sur portone de guasi oggni palazzo,
quelle sò quattro lettere der cazzo
che nun vonno di gnente, compitate.*

*M'aricordo però che da ragazzo,
quanno leggevoa fforza de frustrate,
me le trovato sempre appiccate
drent'in dell'abbeccé tutte in un mazzo.*

*Un giorno arfine me te venne l'estro
de dimannamme un po' la spiegazione
a don Furgenzio ch'era er mi' maestro.*

Ecco che m'arisode don Furgenzio:

*'Ste lettre vonno di, sor zomarone,
Soli preti qui reggneno: e ssilenzio'.*

*S.P.Q. R.
Die S,P,Q,R, gekalkt,
op de deur van bijna elk gebouw,
dat zijn vier kolere letters
die, zo gespeld, nergens op slaan.*

*Maar ik weet nog goed dat ik als knul,
terwijl ik slaag kreeg tijdens 't lezen,
die letters altijd voor me zag
in 't ABC, dicht bij elkaar.*

*Totdat ik op een dag besloot
eens uitleg te vragen
aan mijn meester, priester Don Fulgenzio.*

*En dit is wat hij zei:
'Die letters, sufferd, staan voor
Solo Preti Qui Regnano,
hier zijn alleen priesters de baas: en koppen dicht!'*

Het feest van Noantri

Aan de lange eeuwen waarin Rome daadwerkelijk geregeerd werd door de clerus kwam definitief een einde in 1870. Toen stormden de soldaten van een andere Giuseppe, Garibaldi dit keer, Rome binnen en restte paus Pius IX niets anders dan zich knarsetandend terug te trekken in het enige bolwerk dat hij nog over had, het Vaticaan. Rome werd de hoofdstad van Italië, maar de rol van de Kerk was (en is) nog lang niet uitgespeeld. In het sociale leven van alle Italianen neemt de katholieke identiteit een belangrijke plaats in, ook voor de *trasteverini*. Ieder jaar rond half juli viert de voltallige wijk het feest van de patroonheilige, de *Madonna del Carmine* (Onze Lieve Vrouwe van de Berg Karmel). Haar kerkje bevindt zich aan de Via della Lungaretta, de straat die schuin tegenover het standbeeld van Belli recht het hart van de wijk in leidt. Begeleid door een fanfare, vertegenwoordigers van het wijkbestuur en een lange stoet inwoners van Trastevere wordt de Madonna op haar feestdag naar de Tiber gebracht. Daar wordt het beeld op een bootje geladen en maakt ze, gelijk een heidense vruchtbaarheidsgodin uit de Oudheid, een tochtje over de rivier. Na afloop wordt ze dan weer triomfantelijk teruggebracht, onder luid applaus van haar vaste fans (de wat oudere dames uit de buurt) en het geknal van voetzoekers en ander vuurwerk. Daarna geeft iedereen zich over aan acht dagen feestvieren, met muziek, stands, toneel en veel eten en drinken. Ter gelegenheid van wat in de volksmond het feest

van *noantri* (*noi altri* in goed Italiaans) heet, het feest van 'onszelf' in tegenstelling tot de feesten van *voantri* (*voi altri*), 'jullie daar', van die andere wijken van Rome, van de rest van Italië, van de buitenwereld.

Doorlopend over de Via della Lungaretta komt langzaam het grote plein van Santa Maria in Trastevere in zicht, met de gelijknamige kerk als belangrijkste trekpleister. Volgens de *trasteverini*, hoe kan het anders, de allereerste plek in Rome waar de christenen in het geheim samenkwamen om hun vieringen te houden. Een bewering die natuurlijk nooit te bewijzen valt, maar die misschien toch enige waarheid bevat. De eerste christenen in Rome behoorden tot de joodse gemeenschap en die woonde, zoals bekend uit de antieke bronnen, in wat nu Trastevere heet. Dat er al christenen waren toen de apostel Paulus de stad in gevangenschap werd binnengevoerd, valt na te lezen in het boek Handelingen. Daarin wordt beschreven hoe Paulus bij zijn aankomst aan de rand van de stad door christenen uit Rome begroet werd. Uit Trastevere natuurlijk, zouden de *trasteverini* meteen zeggen.

Santa Maria in Trastevere is een juweel van een kerk. Voorzien van een fraaie voorhal en met een wat vervaagd mozaïek uit de 12de eeuw hoog boven in de façade. Maria op een troon met aan weerszijden een stoet maagden met lampen of geschenken in de hand. Wie goed tuurt, kan zien dat de Madonna bezig is om met een soort melkflesje de kleine Jezus te laten drinken. Voor de goede verstaander, dat melkflesje is eigenlijk haar borst, maar in de 12de eeuw werd een zogende Madonna met ontblote borst te gênant bevonden om af te beelden. Vandaar dat die borst aan het wandelen ging en zich ontwikkelde tot een voorwerp dat niets meer met het lichaam van Maria te maken had.

Binnenin de kerk heerst een serene sfeer. De vorm van de Santa Maria is ontleend aan die van een antieke basilica, een rechthoekig openbaar gebouw dat de vroege christenen als model kozen voor hun plaatsen van samenkomst. Het dak wordt gedragen door twee rijen stevige zuilen, geroofd uit in onbruik geraakte heidense tempels. De apsis is voorzien van prachtige middeleeuwse mozaïeken die nu en dan fel oplichten, wanneer een bezoeker een muntje in de lichtmeter werpt. Links van de ingang staat in een hoek een beeld van de Heilige Antonius van Padua met de kleine Jezus op zijn arm. Geen kunstzinnig hoogtepunt, maar wel een object van volksdevotie. De sokkel van het beeld ligt bedolven onder opgevouwen briefjes, biljetjes en kaartjes. Post voor de heilige van gelovigen die hem smeken om een goed woordje voor ze te doen bij de Allerhoogste. Van hulp bij een examen en genezing bij ziekte tot een winnend lot in de loterij of de terugkeer van een verloren liefde. Blijkbaar heeft deze Antonius laten zien dat hij echt wat kan, want elke dag opnieuw liggen zijn voeten bedolven onder een lading briefjes.

De Sant'Egidio-gemeenschap

In tegenstelling tot de meeste van de honderden kerken in Rome valt op dat

het hier alle avonden goed vol zit met voornamelijk jonge mensen. Nou niet bepaald het vaste bestand kerkbezoekers, doorgaans bestaande uit bejaarden en een enkele verdwaalde moeder met kind. Italianen mogen dan bijna allemaal katholiek zijn, dat betekent nog niet dat ze ook geregeld missen of vesperdiensten bijwonen. Per definitie trouwens een zaak van vrouwen, bij voorkeur op leeftijd. Ook de *trasteverini* vormen daar geen uitzondering op. De kerkgangers in de Santa Maria zijn dan ook import, of liever, hebben te maken met een gemeenschap die zich in Trastevere gevestigd heeft, de *comunità di Sant'Egidio*. Deze Sant'Egidio- of Sint-Egidiusgemeenschap is binnen en buiten Italië uitgegroeid tot een grote organisatie met vertakkingen over de hele wereld. Ook in Amsterdam, zoals keurig te lezen valt op de Nederlandse versie van hun website. Volgens die site telt de gemeenschap meer dan 50.000 leden die zich inzetten voor de verkondiging van het evangelie en dienstverlening aan de armen. De kerngroep van de beweging is ontstaan in 1968, toen de Italiaanse universiteiten in navolging van Parijs op hun kop stonden door studentenopstanden. Gebouwen werden bezet, de studenten eisten zelfbestuur en klaagden hun professoren aan. Nog altijd is 1968 een begrip in Italië, ook al zijn de meeste deelnemers aan de protesten, spottend *sessantottini* (achtenzestig) genoemd, tegenwoordig brave burgers met een gezin en keurige baan. Temidden van het politieke tumult voelde een groepje gymnasiasten van goed burgerlijke huize zich aangesproken om ook iets doen. Hun leider was en is Andrea Riccardi, jurist en autodidact godsdiensthistoricus. De groep richt zich in het begin vooral op de praktische kant van de hulpverlening: voedselvoorziening aan de zwervers en de armen, ouderenzorg en scholing voor kinderen uit de buitenwijken. Na enige tijd wisten ze een heuse zetel te bemachtigen, het kerkje van Sant'Egidio aan het gelijknamige pleintje achter de grote kerk van Santa Maria. Toen het kerkje te klein werd voor de steeds groter groeiende gemeenschap, verplaatsten ze zich naar de Santa Maria. Zo op het eerste gezicht een groep hardwerkende en goedbedoelende vrijwilligers die zich op lekenbasis inzetten voor hun geloof. Met projecten in binnen- en buitenland voor iedereen die in nood zit, tot en met een soort Michelingids voor zwervers in Rome, vol handige adressen voor eten en onderdak. Maar achter de schermen is de *comunità di Sant'Egidio* uitgegroeid tot een organisatie van internationaal aanzien. Vanuit Rome hebben Riccardi en de zijnen een heel netwerk van diplomatieke contacten opgezet om te proberen vredesvraagstukken in de wereld te helpen oplossen. Schaduwdiplomatie in de ware zin des woords, want maar weinig mensen weten dat de gemeenschap halverwege de jaren '90 op het lijstje van kandidaten voor de Nobelprijs voor de Vrede schitterde. Al vermelden critici dat het opmerkelijk is hoe zorgvuldig de gemeenschap nou net die delen van de wereld als actieterrein kiest (Boeroendi, Algerije, Soedan), waar de eigen activiteiten erg in het oog springen en weinig last hebben van 'concurrerende' organisaties. Een goed gevoel voor publiciteit is Riccardi

dus niet vreemd. Onder zijn leiding heeft de gemeenschap in de loop der jaren de bijnaam 'Verenigde Naties van Trastevere' verworven. Riccardi is ook de drijvende kracht achter de grote interreligieuze bijeenkomsten in Assisi, waar katholieken, protestanten, joden, boeddhisten, moslims en vele andere vertegenwoordigers van religies samenkomen om elkaar te ontmoeten en samen te bidden. Massabijeenkomsten die de goedkeuring droegen van paus Johannes Paulus II, maar waar zijn opvolger Benedictus XVI minder gelukkig mee is. Want al enige tijd wordt de Sint-Egidiusgemeenschap met argusogen door de top van de Kerk bekeken. Niemand, ook de kerkleiding niet, weet hoe het er binnen de organisatie precies toegaat en volgens Vaticaan deskundigen vrezen veel hoge prelaten dat Sant'Egidio veel te veel een kerk binnen de Kerk geworden is. Met charismatisch opperhoofd Riccardi die, als ware hij priester, regelmatig de kansel beklimt om preken te houden en zelfs zou beslissen wie binnen de gemeenschap met wie moet trouwen. Met een kerngroep Sant'Egidianen die strikt hiërarchisch geordend de bevelen van het opperhoofd naar de letter uitvoeren, ook als die recht tegen de wens van de paus ingaan. Bovendien zou de gemeenschap er tijdens hun gebedsbijeenkomsten eigen rituelen en gebruiken op na houden die beslist niet de officiële liturgie van de Kerk volgen. Hoe en wat precies is onduidelijk, want de gemeenschap kiest voor een *low profile* naar de buitenwereld toe. Interviews worden nauwelijks gegeven en naast de deur van hun hoofdkwartier, aan de Piazza Sant'Egidio 3/a, is geen naambordje te vinden.

Het multi-etnische Rome van de toekomst

Maar bij katholieke groepen in binnen- en buitenland blijkt Sant-Egidio ongekend populair. Zoals goed te merken valt op de dagelijkse gebedsbijeenkomsten. Iedere avond om half negen vult de kerk zich met groepen gelovigen. Daarbij wordt het schip met een fluwelen koord in twee delen verdeeld. De voorste vier rijen banken dicht bij het altaar zijn voor de leden van de gemeenschap. Op de rijen achter het koord mag de rest plaatsnemen, want verschil moet er zijn. Qua public relations is alles perfect geregeld. Groepen buitenlanders melden zich van tevoren aan en krijgen bij binnenkomst een koptelefoontje waarmee ze de lezingen uit het evangelie in hun eigen taal kunnen volgen. Die worden tijdens de bijeenkomst door vrijwilligers van de gemeenschap simultaan in alle belangrijke talen vertaald. Net als de gebeden die niet uit de gewone catechismus komen, maar te vinden zijn in een speciaal door de gemeenschap gemaakt boekje dat bij de ingang van de kerk ligt. Tot groot ongenoegen van veel kardinalen. Onder Johannes Paulus II had de gemeenschap een bevoorrechte positie en konden de leden rekenen op de directe steun van de Poolse paus. Zijn opvolger heeft echter andere ideeën over orthodoxie

en zelfstandigheid. Vanaf zijn verkiezing tot Benedictus XVI spant Joseph Ratzinger zich in om alle, voor de Kerk zo belangrijke, katholieke lekenbewegingen weer in het gareel te krijgen. Terug naar de traditionele liturgie en absolute gehoorzaamheid aan het centrale gezag van de Kerk, luidt zijn boodschap. Verschillende organisaties zijn al tot de orde geroepen of hebben veel van hun autonomie moeten inleveren. Tot nu toe is Sant'Egidio buiten schot gebleven, maar het is duidelijk dat ook deze groep op zijn tellen moet passen.

Weer buiten valt van al deze interne conflicten binnen de Katholieke Kerk niets te merken. Trastevere is en blijft een echte volkswijk die zich 's avonds omdoert tot een uitgaanscentrum voor Romein en vreemdeling. Met de nodige *tourist traps* in de vorm van restaurants waar je slecht eet en afgezet wordt, maar gelukkig ook met achterafstraatjes waar je onverwacht leuke gastronomische ontdekkingen kunt doen.

Slachtafval en ander heerlijk

We lopen het straatje rechts van de Santa Maria in en komen aan het eind uit op de Piazza Sant'Egidio waar het hoofdkwartier van de gemeenschap gevestigd is. 's Avonds is dit een sfeervol pleintje vol straatmuzikanten en illegale kraampjes met prullaria. In de straatjes rondom zijn vele Romeinse trattoria's en osteria's te vinden, de kleinere eethuisjes waar het echte Romeinse eten bereid wordt. Wie verfijnde gerechten voor pausen en kardinalen verwacht komt bedrogen uit. De Romeinse volkskeuken is de keuken van de restjes, van het afval en van die delen van het vlees die niet terecht kwamen op de tafels van de machtigen van de stad. Vooral ingewanden doen het goed, al zijn die niet meer zo gemakkelijk op de menu's te vinden als vroeger. *Pagliata* (gevulde kalfs- of runderdarm) of *coda alla vaccinara* (stoofpot van ossenstaart), mits goed klaargemaakt, zijn ware lekkernijen. De Romeinen zijn ook gek op zuiglam (*abbacchio*) met aardappelen uit de oven en *cicoria* (cichorei) en de ook in Nederland bekende *saltimbocca alla romana* (kalfsschnitzels met rauwe ham en salie). Persoonlijk gaat mijn voorkeur uit naar stevige pastagerechten als *bucatini all'amatriciana* (dikke spaghetti met spek en tomaat) of *spaghetti cacio e pepe* (met schapenkaas en zwarte peper). Geen culinaire hoogstandjes, maar wel zeer de moeite waard. Zoals ook de artisjokken waar Rome zo beroemd om is. In de oven gesmoorde *carciofi alla romana* of op zijn joods gefrituurd *alla giudia*. Dit alles te verorberen vergezeld van een simpele rode wijn of een witte wijn uit de *castelli romani*, de heuvels rond de stad. Ondanks alle pogingen van de laatste jaren om de kwaliteit van de lokale wijnen wat op te krikken blijft Lazio geen geweldige wijnstreek. De Romeinen zal het een zorg zijn.

De mooiste momenten in Trastevere zijn te beleven op de twee avonden per jaar dat de *derby* gehouden wordt. Wanneer *Roma* en *Lazio*, de twee Romeinse voetbalclubs uit de Italiaanse eredivisie, tegenover elkaar staan in het Olympische Stadion aan de noordrand van de stad. In de bars en

restaurantjes van Trastevere worden dan enorme televisieschermen neergezet om gezamenlijk de wedstrijd te kunnen zien. Voetbal is een religie in Italië en Rome vormt daarop geen uitzondering. De rivaliteit tussen beide clubs gaat diep. *Roma* is vooral de club van het volk, van volkswijken als Testaccio, Trastevere en San Lorenzo. *Lazio* is als oudste van de twee in 1902 opgericht in de rijkere wijk Prati en kent ook veel supporters uit de provincie. Landelijk gezien is *Roma* de vierde club van Italië wat populariteit betreft, terwijl *Lazio* wat lager scoort. Tegenwoordig is dat verschil misschien zelfs groter geworden, omdat *Lazio* in 2006 verwickeld was in het grote omkooptochtschandaal binnen het voetbal. De club kreeg een boete en strafpunten, tot grote ellende van de supporters die massaal hun voorzitter de schuld gaven. De aanhangers van stadsrivaal *Roma* lachten in hun vuistje.

Nogmaals poëzie

Wanneer we al rondwandelen in de wijk de Tiber bereiken, bevinden we ons dichtbij Piazza Trilussa. Het plein heet naar een andere grootheid van de plat-Romeinse poëzie, Carlo Alberto Salustri (1871-1950), beter bekend onder zijn anagram Trilussa. Meer nog dan Belli en in een taal die dicht bij het Italiaans ligt wist Trilussa de ziel en het gevoel voor humor van de *trasteverino* te vangen. Zelf is hij ook nog altijd aanwezig op zijn eigen Piazza. In een hoekje van het plein leunt hij in brons gegoten op een steen, met zijn handen pratend alsof hij middenin een interessant gesprek gevangen is. Met een spottende blik op zijn gezicht en een beetje ijdel, net als het slakje uit zijn gedicht en als de stad die hij bezingt.

La lumaca

*La Lumachella de la Vanagloria,
ch'era strisciata sopra un obbelisco,
guardò la bava e disse: – Già capisco
che lascerò un'impronta ne la Storia.*

De slak

*Het Slakje van de IJdelheid,
dat over een obelisk kroop,
keek naar 't slijm en zei: – Ik weet nu al
dat ik 'n spoor trek in de Geschiedenis.*